

## DINAMICA INTERNĂ A SFERELOR TERMINOLOGICE ȘI PROIECȚIA LOR ÎN TEXTUL SPECIALIZAT<sup>2</sup>

Schimbările scalare ale terminologiilor, condiționate de restructurarea simultană a paradigmei noționale din domeniul referențial sunt motivate de fiecare dată, după cum am putut să remarcăm prin studierea terminologiei franceze a telecomunicațiilor și telefoniei, de factorul extralingvistic al apariției unui mijloc tehnic nou. Un alt factor extralingvistic, ce stimulează saltul diacronic (*Piotrowski, Bektaev, Piotrowskaja* 1985, p. 36 -45), în primul rând în câmpul terminologic, iar apoi în sistemul terminologic, îl constituie descoperirea unor fenomene noi în natură sau manifestarea concepțiilor științifice principal novatoare (*Besse* 1982; *Gesche* 1994; *Gaudin* 2000). Drept exemplu poate servi reconstruirea la finele secolului XIX și în prima jumătate a secolului XX a terminologiei fizicii atât în limba franceză, cât și în alte limbi ale lumii.

Totuși, astfel de salturi dinamice sunt observabile nu în toate terminologiile. Dinamica terminologiilor științelor umanistice, care nu depind în mod direct de factorii extralingvistici, nu prezintă reconstruiri scalare simultane. Dezvoltarea acestor terminologii are loc într-un mod non-linear, non-omogen, contradictoriu și are loc într-un tempo mai lent în comparație cu terminologiile tehnico-științifice. În sferele terminologice schimbările semnificațiilor și formelor Unităților Lexico-Terminologice (ULT) la exterior par să semene cu mișcarea browniană a particulelor în mediul gazos sau lichid.

În același timp, trebuie să verificăm dacă salturile diacronice observate în terminologiile ierarhic organizate, precum cea a telecomunicațiilor și telefoniei, duc la cristalizarea imediată și stabilizarea sistemică. Reieșind din cele spuse mai sus, ne vom referi la descrierea proceselor microdinamice, care pot fi observate în baza terminologiilor tehnico-științifice și umanistice franceze.

---

<sup>2</sup> Lucrarea a fost susținută în plenul conferinței *Lexic comun – Lexic specializat*, 19-20 mai 2017.

Fondatorii științei terminologice (Felber 1979: 20 - 32; Wüster 1974, 1979; Lotte 1993a: 159 - 289 b 1993b: 190 - 205) afirmă că în varianta ideală fiecare termen trebuie să se caracterizeze prin trăsături bazice precum *monosemantismul, independența contextuală, lipsa sinonimelor și marcajul stilistic zero, caracterul non-contradictoriu al reflectării de către termen a conceptelor noțiunii, cât și definiția și precizia semnificației*.. Aceste postulate au fost acceptate irevocabil de toate comisiile terminologice, care se ocupau de reglementarea și standardizarea atât a terminologiilor nou formate, cât și a celor deja existente. Materializarea completă a criteriilor enumerate în diversele sfere terminologice ar fi trebuit, după părerea terminologilor teoreticieni, pe de o parte, să lichideze asimetria formei și conținutului în metalimbajele tehnico-științifice, iar pe de altă parte, să blocheze fluctuațiile deliberate și non-controlabile, dar și modificările serioase în câmpurile terminologice și sistemele terminologice ale unor sfere terminologice. Să examinăm în continuare cum se realizează criteriile susmenționate ale teoriei terminologice în unele sfere terminologice franceze.

**Sinonimia.** Fenomenele complexe de manifestare a sistemului limbii nu pot să se reducă la înțelegerea simplistă a sinonimiei ca echivalare a semnificațiilor unor lexeme diferite ca formă (Marouzeau 1951; *The Encyclopedia...* 1993). Lucrul cu textele tehnico-științifice și dicționarele terminologice, ce acoperă diverse domenii referențiale, ne demonstrează că în pofida eforturilor normalizatorilor terminologi, cerința de a exclude sinonimia este mereu încălcată în practica funcționării termenilor în limba franceză. În acest sens vom evidenția faptul că anume noțiunile generice, de bază și obiectele acestor domenii referențiale capătă semnificații diverse. Astfel, în DR „Programare” și „Tehnica de calcul” noțiunea *referat* este parafrazată prin sinonimele *abrégé* și *résumé*. Terminologia militară este și ea caracterizată de fenomenul sinonimiei, de exemplu, noțiunea fundamentală *tanc* este redată de lexemele *char*, *char d'assaut*, *char de combat*, *tank*. Sinonimia este pe larg răspândită și în terminologia automobilului, să comparăm seriile terminologice *carburateur* - *carburo* (carburator); *pont moteur avant*, *pont avant*, *pont AV*, *train moteur avant* (podul anterior al motorului); *TCD - tampon cylindrique double* (tampon cilindric dublu) ș.a.

Sinonimia terminologică este mai cu seamă reprezentată în domeniile referențiale ale științelor umanistice, asupra cărora eforturile comitetelor și organismelor de standardizare a terminologiilor nu se extind. Drept exemplu pot servi discrepanțele sinonimice în terminologia lingvistică franceză. De exemplu, *linguistique* alături de *science de la langue* - lingvistică, *linguistique appliquée* - industrie de la langue - lingvistica

aplicată, sau *sémiotique* – *sémiologie* – semiotica, cât și *unité de discours* – *unité de parole* – unitatea discursivă, *unité de vocabulaire* – *vocabulaire* – vocabulă. Pentru desemnarea construcțiilor de tipul *c'est...qui*, *c'est...que* în literatura gramaticii franceze sunt utilizate 8 sinonime: *la mise en propos*, *la mise en relief*, *la mise en valeur*, *le clivage*, *les phrases clivée*, *le détachement*, *le présentatif*, *le tour de présentation* (Dąbska-Prokop 1995, p. 39 - 40).

Pentru analiza mecanismelor, ce funcționează în interiorul sistemului terminologic, noțiunea generalizată de sinonimie, pe care am utilizat-o, nu este suficient de plauzibilă. Problema e că noțiunea de sinonimie este destul de largă și cuprinde multe tipuri de similitudine semantică între unitățile lexicale. Luarea în considerare a acestei sinonimii multiaspectuale ne ajută să descoperim esența proceselor semiotice dinamice, ce au loc în interiorul unui sau altui sistem terminologic.

### **Sinonima în domeniul noțional-referențial „Telefonia”**

În pofida faptului că sfera terminologică a domeniului noțional-referențial „Telefonia” este în vizorul permanent al comisiilor terminologice, în sistemul ei terminologic observăm cele mai multe tipuri de termeni echivalenți din punct de vedere semantic. Să începem cu sinonimele absolute, ce includ varinatele și dubletele.

Variantele termenilor apar în rezultatul schimbării doar a formei termenului cu păstrarea intensionalului și extensionalului unității terminologice inițiale. Drept exemplu pot servi abrevierile de tipul *télé* de la *télévision* – televiziune; *T.S.F.* de la *télégraphie sans fil* – radiotelegrafie, radio; *FM* de la *modulation de fréquence* – modulație de frecvență. Tot aici se raportează și construcțiile eliptice, care apar în rezultatul compresiei lexelelor inițiale, să comparăm: *macro* de la *macro-insruction* sau *bureau automatique* de la *bureau central automatique* ce vine la rândul său de la *bureau central téléphonique à services automatiques* – stație telefonică automată.

E cazul să deosebim variantele de dublete, care sunt totodată și sinonime absolute. Dubletele nu au doar o formă completamente distinctă de forma inițială a unității terminologice, ci pot să conțină și un set de caracteristici intensionale care nu se cuprind în termenul inițial, să comparăm: *téléphone sans fil* – *téléphone portable* – *téléphone portatif* – *téléphone de poche* – *téléphone mobile* – telefon mobil; *téléphoniste* – *standardiste* – *opératrice* – telefonsită. Câte odată sinonimele – dublete apar drept rezultat al decodării termenilor eponimici, creați în baza numelor proprii și care au o intensionalitate săracă, să comparăm: *appareil Baudot* > *appareil rythmique à cinq moments de Baudot* – aparatul de dactilografiat a lui Baudot; *bélinographe* > *phototélégraphe* – fototelegraf.

Apariția termenilor—dublete poate fi legată și de schimbarea sau lărgirea volumului informațional al noțiunii generice. Iată de ce termenul vechi este înlocuit cu termenul nou, cel care reflectă mai plauzibil și mai exhaustiv intensionalitatea noțiunii: termenul *taxiphone* (1933) - telefon automat - a fost substituit de termenul *publiphone* (1983). Fenomenul dubletelor sinonimice survine în rezultatul împrumuturilor de termeni anglo-saxoni - să comparăm dubletele: *PC*, *code Pin*, *Web* și *Net* alături de termenii francezi inițiali *ordinateur de bureau*, *code secret* și *toile*. În sfârșit, în calitate de dublete sunt utilizate și simbolurile non-verbale @= *adresse de courrier électronique* sau *www.* = *adresse Internet*.

Cât privește sinonimele convenționale, în Domeniul Referențial (DR) „Telefonia” ele nu sunt frecvent folosite. În calitate de exemplu vom cita binomul *téléphone mobile* /telefon mobil și *mobile/un mobile*, care păstrează alături de semnificația nouă *telefon mobil* și semnificația tradițională *stimul*, și binomul *micro-ordinateur* și *micro* - *micro-calculator* și totodată *microfon* (TLF). În schimb, în terminologia științelor umanistice sinonimia convențională este foarte larg răspândită. De exemplu, în terminologia saussuriană *langage* este tratat drept suma noțiunilor *langue* - sistemul limbii și *parole* - limbaj (Saussure 1995, P. II, chapitre V) în lucrările discipolilor lui și a susținătorilor teoriei sale ULT *langage populaire* și *langue populaire* apar drept sinonime convenționale.

Așadar, în pofida eforturilor teoreticienilor în domeniul terminologiei și activității de standardizare regulamentare a termenilor, sinonimia acestora e atestată în toate sferele terminologice. Observările efectuate asupra funcționării termenilor atât tehnico-științifici, cât și ai DR al științelor umanistice ne permite să afirmăm că apariția echivalențelor, dubletelor sau sinonimelor se datorează, în principiu, următorilor factori:

1. Sinonimia termenilor servește drept mijloc de augmentare a calității stilului expunerii materialului de popularizare științifică, asigurând varietatea arsenalului de exprimare. Această tendință poate fi ilustrată prin contextul următor (cu referire la DR „Tehnica de calcul”):

*La nouvelle generation de Pentium III débarque dans les ordinateurs portatifs de Toshiba. Toshiba adopte le dernier raffinement technologique d'Intel: le nouvel processeur Pentium III avec la technologie Speed-step, capable de préserver l'autonomie de la batterie des notebooks. Lorsqu'ils sont branchés sur le secteur, les portables dotés de cette récente puce fonctionnent à pleine vitesse (L'ordinateur individuel N115, mars 2000: 56).*

2. Economia lingvică dictează înlocuirea ULT exagerat de complexe prin variantele lor siglificate. Această tendință este pe larg prezentată în

metalimbajul „Telefoniei”, care se caracterizează prin abundența formanților polisintactici și abrevieri atât în comunicarea profesională, cât și în documentele oficiale. De exemplu, termenul *réseau (m) numérique à intégration de services* – rețea telefonică digitală multifuncțională are două variante *Numéris* și *RNIS*, obținute prin abreviere.

3. Dezvoltarea non-uniformă a terminologiilor din diverse DR în diferite limbi condiționează la prima etapă apariția termenilor împrumutați, iar mai apoi a termenilor în limba maternă pentru desemnarea uneia și aceleiași noțiuni. De exemplu, noțiunea „mijloace de programare” a fost desemnată la început de anglicismul *soft*, care treptat este eliminat de galicismul *logiciel* și franco-anglicismul *c/c équipement soft*.

4. Unii termeni sinonimici la prima etapă sunt menținuți în limbă grație faptului că fiecare din ei atestă noi nuanțe semantice adiționale. De exemplu, în trecut dubletele semantice *c/c réseau interrégional* și *réseau à grandes distances* – rețea telefonică de lungă comunicație – se mențin grație diferențierii în practica profesională, în primul caz, făcându-se referință la comunicațiile inter-regionale și în cel de-al doilea – la mărimea distanței.

**Mitul monosemantismului terminologic.** Afirmarea tranșantă a unor reprezentanți ai științelor exacte, care nu se ocupă în mod profesional de problemele terminologiei și ale traducerii informatizate, referitor la faptul că termenii în marea lor majoritate sunt monosemantici, poate fi contestată la prima consultare a dicționarilor tehnico-științifice. Recurgând la dicționare vom constata că unul și același termen în diverse metalimbaje are semnificații diferite. Astfel, termenul francez *souris* (eng. mouse, germ.Maus), care are semnificația „*mus musculus*”, în metalimbajul tehnicii de calcul are o altă semnificație – *dispozitiv pentru introducerea datelor*. Totodată, alături de polisemia și omonimia între domenii, chiar în interiorul unuia și aceluiși metalimbaj bine normalizat se atestă mereu cazuri de polisemie și dublete ale ULT. Așa de exemplu, în metalimbajul DR „Telefonie și Telecomunicații” la fiecare pas se întâlnesc termeni polisemantici. În majoritatea cazurilor sursa centrală a acestui fenomen este *semioza secundară*. Să comparăm: *télécommande* 1) transmiterea la distanță a unei comenzi prin mijloace de telecomunicație; 2) totalitatea de mijloace tehnice prin care se realizează o astfel de transmitere. Ultima semnificație se extinde pentru a fi completată de încă două seme:

1) mijloc de orientare a informației

2) unirea provizorie a canalelor de telecomunicație în scopul transmiterii informației.

Drept sursă a polisemiei textuale poate servi ambisemia - facultatea termenului de a funcționa în texte, actualizându-și diversele semnificații.

Apariția ambisemiei depinde de factori extralingvistici de natură diferită. Așa, de exemplu, apariția ambisemiei în DR examinat este legat de dezvoltarea ei „în salt”, în rezultatul căreia termenii „bătrâni” capătă semnificații „tinere”. Astfel, *phototélégraphie*, care desemna în anul 1904 noțiunea *phototelegrafie*, în 1967 capătă semnificația de *legătură prin faximil*; *micro-ordinateur* în 1971 avea semnificația *calculator personal de dimensiuni mici*, în 1995 capătă și semnificația de *calculator portabil*. În legătură cu lărgirea și restructurarea DR unii termeni „bătrâni” pot corela cu noțiunile noi. Să comparăm: *tachygraphe* (1790) *tașigraf*, *telegraf optic* – *tachygraphe* (1967) *taxometru de autoscriere*; *téléphonage* (1922) *telefonare* – *téléphonage* (1976) *transmiterea telegramelor prin telefon*.

În științele umanistice, unde terminologiile nu se pretează reglementărilor artificiale, polisemia termenului și a ULT este pe larg răspândită. Drept exemplu poate servi interpretarea termenilor fundamentali ai lingvisticii, semioticii și teoriei literare: *semm* (eng. *sign*, fr. *signe*, germ. *Zeichen*). Constatăm că acest termen (*Piotrovskii* 1999, p. 44 - 45; *Chingareva-Slavine* 2003, p.26 - 30), este utilizat în scrierile filologilor, semioticienilor și logicienilor europeni, cel puțin, cu 4 semnificații:

1) „obiect, formă, fenomen, semnal prin care este desemnat, exprimat un alt obiect” (*Mounin*, 2004, p.299) sau „lucruri materiale ca semne ale alt ceva” (*Nauta* 1972, p.. 293; *Peirce* I, 1931);

2) mijloc de distingere a semnificațiilor în timpul comunicării (*Buyssens* 1943, p. 38; *Eco* 1988, p. 36 - 29);

3) esență ideală diadică, „fapt fizic... și fapt fizico-mental” psihic în ambele componente, adică în semnificat și semnificant (*Saussure*, 2004, p.24; *Martinet* 1967, pp. 8 - 25);

4) entitate materială-ideală (element diadic al limbii), ce reprezintă un obiect, o caracteristică, un raport al realității, care înglobează unitatea conținutului ideatic (semnificat) și a sunetelor articulate fonematic (semnificant) (*Chingareva-Slavine* 2003, p. 29).

Spre deosebire de științele exacte, care relativ repede găsesc o definiție non-contradictorie și non-ambiguă pentru termenii noi (câte odată prin decret „forțat”), elaborarea definițiilor termenilor științelor umanistice, cât și căutarea semnalului acustic-grafic adecvat reprezintă un proces îndelungat, ba chiar și antagonist.

Drept exemplu elocvent pot servi „lecturile” sau interpretările notițelor lingvistice ale lui Ferdinand de Saussure, referitoare la perioada 1891-1908 și familiarizarea cu notițele cursului său de lingvistică generală, pe care l-a predat în Universitatea din Geneva în anii 1907, 1908-1909 și 1910-1911 (*Saussure*, 2002). Pentru a completa informația despre

transformările în volumul semantic al termenului *signe*, vom menționa, că în notițele anilor 90 ai secolului XIX și primii ani ai secolului XX cuvântul *signe* este des utilizat cu prima sa semnificație, cea peirciană – obiect, însemn, fenomen (semnal) prin care este exprimat-desemnat un alt obiect în procesul comunicării, să comparăm:

*... quand un pavillon flotte au milieu de plusieurs autres au mât... il a deux existences: la première est d'être une pièce d'étoffe rouge ou bleue, la seconde est d'être un signe ou un objet, compris comme doué d'un sens par ceux qui l'aperçoivent* (Saussure, 2002, p. 54).

Mai apoi, autorul elvețian începe să accentueze în termenul respectiv semul deosebiri, diferențierii:

*... il n'y a dans la langue ni signes, ni significations, mais des **différences** de signes et des **différences** de signification...* (Saussure 2002, p. 70).

Toate aceste „lecturi” polivalente nu trebuie tratate drept niște divagări brouniene. Ele au contribuit la precizarea și constituirea noțiunii fundamentale a semiologiei, *semnul* - *signe*, care stă la baza lingvisticii secolelor XX-XXI.

**Termenul și conotația lui.** Semioza terminologică (denumirea) unei noțiuni apărute recent în oricare domeniu referențial prevede, de obicei, alegerea unei unități lexicale, în forma interioară a căreia s-ar reflecta nu doar conceptul semic de bază al noțiunii desemnate, ci și semele lui adiționale (inclusiv conotative). Dacă este vorba despre terminologiile științelor exacte și despre DR tehnice, în cazul lor, de obicei, procesul de nominalizare se orientează spre semul conceptual de bază al semnificatului viitoare unități terminologice. Astfel, de exemplu, în DR „Tehnica de calcul” există puțini termeni expresiv-metaforici. Vom menționa câțiva de aceștia: *code-souplisseau* (eng. *spaghetti-code* – programă nestructurată), *navigateur* – programă de vizualizare (de la *navigateur* - navigator), sau *puce* 1) cristal, 2) microscemă integrată (de la *puce* - purice), *souris* – dispozitiv de introducere a datelor. În aceste cazuri, expresivitatea funcțional-cotidiană a acestor ULT, fiind dictată de forma lor interioară, a existat doar la etapa incipientă a formării lor metaforice. Pe măsură ce aceste ULT sunt utilizate în limbajul specializat, culoarea lor conotativă se pierde ca atare sub presiunea semnificațiilor normativ-terminologice. Specialistul în tehnică de calcul nu se gândește astăzi la originea metaforică a termenilor *souris*, *puce* ș.a.

Totodată, există astfel de DR pentru care este important impactul emoțional al termenului asupra receptorului sau a emițătorului informației lingvice. Pentru soluționarea acestei probleme în procesul de nominalizare

a noțiunilor noi sunt utilizate seme conotative prin semioza secundară și metaforizare. Într-adevăr, în terminologiile cele mai diverse există termeni ce poartă amprenta încărcăturii emotiv-expresive. O astfel de semioză este utilizată în cazul terminologiilor militare, care folosesc voluntar termeni tehnici „înspăimântători”, de exemplu: SA-321 *Super frelon* – elicopter militar de transport (*frelon* în traducere înseamnă „gărgăun”). Din același grup de termeni „înspăimântători” fac parte și mărcile de tancuri germane și automobile blindate ale celui de-al Doilea Război Mondial și a Bundesverului – *Tiger*, *Panther*, *Leopard* sau în engleză *cobra*, *aircobra*, *flying fortress*, *mosquito*, *mustang* (mărci ale bombardierelor americane din perioada celui de-al Doilea Război Mondial). Aceste fenomene sunt descrise în detalii în cartea Piotrowski, Popescu et al. 1985, p. 84, 86 - 87.

Un rol important îl joacă marcajul emotiv publicitar în terminologia modei. Drept exemplu vom cita termenul *bikini* (de la denumirea geografică Bikini – insule în Oceanul Pacific, unde a fost experimentată pentru prima dată explozia bombei cu hidrogen); *Kangourou* – pulover cu buzunar la burtă; *jodhpur thuide* – pantaloni mulați pentru hipism. Aceste nuanțe stilistice sunt susținute de sufixele diminutive afective – *jupette* – fustă foarte scurtă, care acoperă partea superioară a coapsei sau *robette* – rochiță scurtă.

Metafora este pe larg utilizată la formarea unităților terminologice din DR „Produse de patiserie” (Cuisine et vins 1987; Larousse de la cuisine 2002). În corpusul termenilor întâlnim:

1) asociații după formă, de exemplu, *gâteau allumette* – prăjitură în foi lunguiață, asemănătoare cu chibritul; *barquette* – prăjitură ovală în formă de bărcuță; *millefeuille* – tortă în foi; *pain chapeau* – prăjitură în formă de pălărie; *pain coiffé*, *pain collier*, *pain cordon*, *pain en couronne*, *pain scie*, *palmier* – prăjitură în formă de frunză de palmier, etc.

2) asociații după efecte gustative la om: *croquet* – biscuite subțire, uscat (de la *croquer* – a ronța); *puits d'amour* – prăjitură din aluat în foi cu cremă (ad literam – fântâna dragostei); *vol-au-vent* – prăjitură ușoară ce se topește în gură ca vântul.

3) asociații local-temporale, de exemplu: *amusette*, *amuse-gueule* (de la *amuser* – a se amuza) – prăjituri mici, săndvișuri pentru aperitiv, care sunt servite în timpul meselor de sărbătoare pentru a suscita pofta de mâncare; *bouchée* – (de la *bouche* – gură) – prăjitură sau orice bucățică de alt produs care poate fi luată în gură; *gâteau week-end* – prăjitură care poate fi luată la pik-nik în afara orașului în zilele de odihnă (a se vedea anexa).

4) antonomazia, de exemplu, *dartois* - tortă din aluat în foi cu dulceață, după numele familiei cunoscute de nobili francezi d'Artois ; *gros Guillaume* - pâine din cereale cu țărâță (de la gros Guillaume - țăran necioplit); *richelieu* - soi de prăjitură în cinstea cardinalului de Richelieu; *sandwich* - sendvici, după numele grafului Sanwish, al cărui bucătar a inventat special pentru stăpânul său un fel de mâncare, pentru ca acesta să poată să se înfrupte fără a se sustrage de la jocul în cărți.

5) asociații toponimice, de exemplu, *génoise* - prăjitură ușoară cu cremă albă - de la denumirea Genova; Mont-Blanc - tortă, ornamentată cu cremă albă (după denumirea muntelui Mont Blanc).

Deci, am putut să ne convingem de faptul că *metaforizarea*, ca una din formele semiozei secundare, este destul de răspândită în calitate de nominalizare în metalimbajele diverselor domenii referențiale franceze: cultura, tehnica și știința, care, pe măsura dezvoltării lor, furnizează materie conceptuală nouă, care necesită să fie denumită. Metaforizarea permite nu doar descrierea noilor obiecte și fenomene ale realității, ci și evidențierea caracteristicilor lor imanente, non-observabile la prima vedere.

Procesul metaforizării terminologice se realizează, după cum am urmărit, în câteva etape semiotice.

La *prima etapă* are loc reperarea referentului ca atare (obiect al lumii exterioare, în cazul nostru, noțiune tehnico-științifică).

La *etapa a doua* are loc corelarea acestui obiect cu altul, bine descris și bine determinat.

La *etapa a treia* se realizează depistarea și reliefarea semelor complementare, importante pentru descrierea esenței referentului.

La cea *de a patra și ultima etapă* referentul capătă denumire, care permite ca esența obiectului cercetat să fie transmisă cu exactitate prin mijloacele limbii naturale. Acest proces este bine exemplificat prin căutarea de către Ferdinand de Saussure a definiției pentru termenul „*semnul lingvistic*” (*le signe*), comparându-l pe acesta cu drapelul (*le pavillon*). Cu alte cuvinte, pe lângă funcția denominativă, metafora are în textul tehnico-științific și funcția conceptuală, scopul căreia este formarea conceptelor noi în semnificatul semnului terminologic. Așa dar, metaforizarea în nominalizarea terminologică este nu doar un produs, ci și un mijloc de cercetare științifică.

Vorbind despre aspectele conotative ale terminologiei, trebuie să luăm aminte, că ele constituie una din sursele de îmbogățire a limbii literare contemporane. O atare expansiune terminologică ne demonstrează că frontiera între vocabularul terminologic și limbajul uzual este foarte

incertă. Nu face excepție nici terminologia franceză a Telecomunicațiilor și limba franceză literară.

După cum am mai menționat, nominalizarea terminologică, ce ia naștere în baza semiozei secundare, conține elementul expresiv, care participă la crearea termenului. Ulterior marcajul stilistic treptat este strâmtorat de semnificațiile normative-terminologice. Însă, încărcătura emotivă a termenului poate să persiste mai mult atunci când el provine din cuvintele cu marcaj emotiv, care sunt utilizate în limbajul activ: *être à l'écoute* - a asculta (convorbiri telefonice); *dextérité* - dexteritate; *secret téléphonique* - secret telefonic; sau de la cele ce țin de stilul vorbit: *frimousse* - mutrișoară > *frimousse* - mutrișoară zâmbitoare, simbol în comunicarea virtuală.

La rândul lor unitățile terminologice pot să capete o componentă conotativă la nivel de vorbire, unde procesul trecerii termenului din uzul special în cel comun, cum am mai menționat, se realizează în baza triadei: **sistemul limbii - sistemul vorbirii - textul (vorbirea)**. Să comparăm expresiile: *faire le télégraphe* (anul 1872) - a gesticula, a da puternic din mâni în timpul vorbirii (în baza asemănării cu telegraful optic); *style télégraphique* (anul 1923) - succint, laconic (în baza asemănării cu textul telegramei); *téléphone arabe* (anul 1964) - transmiterea rapidă a noutăților din gură în gură; *téléphone "rouge"* (anul 1964) - telefon roșu, telefon pentru comunicare specială.

Termenul poate căpăta nuanțe expresive și în contexte nespeciale, de exemplu, în textele spoturilor publicitare, unde obiectele publicității deseori în ultimii ani au devenit noile mijloace de comunicare:

*Une petite merveille qui ne demande qu'à sortir avec vous. Les 3 nouveaux hp Pavilion portables irrésistiblement beaux et légers sont prêts à vous suivre partout à la maison et au bureau. (L'ordinateur individuel N137, mars 2002: 31).*

În mesajul dat semantica termenului *hp Pavilion portable* - lap-top - include semnificația emotivă complementară (*irrésistiblement beaux et légers*), semul însuflețirii, (*sont prêts à vous suivre*), iar termenul se alege cu un sinonim contextual expresiv - *une petite merveille*.

### **Împrumuturile în terminologia franceză a telecomunicațiilor.**

Printre cauzele împrumuturilor din limbile străine în terminologii se evidențiază cele de origine lingvistică și extralingvistică.

Cauzele lingvistice ale împrumuturilor sunt:

- încărcătura semantică pronunțată a cuvintelor limbii originale;
- perceperea facilă a împrumuturilor în virtutea elementelor lingvistice internaționale;

- caracterul succint al termenilor împrumutați;
- capacitatea derivațională prolifică în limba originală și posibilitățile morfematice combinatorii organic compatibile;
- simbolismul împrumuturilor (elementele articulate ale cuvântului sunt percepute ca ceva mult mai integrat decât în limba originală, având o predilecție pentru formațiuni derivate).

Cauza extralingvistică a împrumuturilor este grefarea în limba originală nu doar a cuvântului împrumutat, ci și a noțiunii pe care o exprimă, aceasta luând naștere anume în limba împrumutului. Pe de altă parte, împrumutul are și alte priorități: cuvântul împrumutat este monosemantic, el are un singur referent, fapt destul de important pentru volumul semantic al termenului.

### **Anglicisme în terminologia franceză a telecomunicațiilor.**

Analiza sistemică-diacronică a terminologiei franceze a telecomunicațiilor denotă prezența la diferite etape ale dezvoltării sale a unui număr important de împrumuturi, la început de origine greco-latină, iar în prezent – de origine engleză. (Lerat 1994; Hong 1997; Lexikologie 2002,2003). Evoluția anglicismelor prezintă un interes deosebit pentru studierea proceselor lingvistice și extralingvistice în terminologia franceză contemporană.

Sfârșitul secolului al XX-lea a schimbat radical rolul limbii engleze în dezvoltarea sferei terminologice a telecomunicațiilor nu doar în interiorul limbii engleze însăși, ci și în raport cu alte limbi. Limba engleză a căpătat statut de *lingua franca*, fapt despre care ne mărturisește cantitatea importantă a termenilor englezești în terminologia telecomunicațiilor și în alte terminologii tehnico-științifice în limbile lumii. Expansiunea limbii engleze în lume transformă astăzi *anglicismele*, mai exact fie spus, *americanismele*, în *internaționalisme*.

**Tabelul:** Dinamica împrumuturilor internaționalismelor în terminologia telecomunicațiilor (100% se raportează la numărul general al termenilor în fiecare perioadă studiată).

|            | Anii<br>1790-<br>1830 | Anii<br>1831-<br>1881 | Anii<br>1881-<br>1949 | Anii<br>1949-<br>1969 | Anii<br>1969-<br>1988 | Anii<br>1989-<br>2006 |
|------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|
| Anglicisme | -                     | -                     | 1 %                   | 0,5 %                 | 0,7 %                 | 4,6 %                 |

Procesul de internaționalizare a sferei terminologice a telecomunicațiilor este condiționat, în primul rând, de următorii factori extralingvistici:

- factorul economic, esența căruia constă în aceea că SUA și sateliții săi deține poziția de lider pe piața noilor tehnologii și comunicațiilor Internet;
- factorul cultural, și anume cunoașterea de către vorbitorii limbii materne (în cazul nostru a limbii franceze) a limbii-surse a împrumuturilor;
- factorul socio-psihologic – tendința vorbitorilor limbii receptoare de a utiliza vocabular prestigios, deoarece un număr mare de internaționalisme se atestă în domeniile referențiale ale științei și tehnicii, care au un rating înalt.

Împrumuturile în limba franceză din engleză sunt facilitate și de similitudinile genetice ale ambelor limbi (*Language Typology and Language Universals* 2001; Rey, Delesalle 1979).

Termenii-anglisme apăreau permanent în terminologia franceză a telecomunicațiilor, să exemplificăm: împrumuturile de la mijlocul secolului trecut *broadcasting* – emisie radio, *speaker* – dictator ș.a. Dar anume răspândirea panmondială a tehnologiilor telefoniei mobile și a comunicațiilor prin Internet, ale căror vehicul este limba engleză, a dus la invazia termenilor englezești-neologisme.

Internaționalismele își păstrează preponderent apanajul grafic și sonor în limba-receptoare, în cazul dat în limba franceză. *PocketPC* – computer personal de buzunar; *Smartphone* – telefon deștept (telefon mobil cu funcții adiacente); *mailbomb* – copierea secretă a cărții de adrese și transmiterea mesajelor din numele proprietarului calculatorului; *chat* – corespondență prin internet în regimul timpului real; *spam* – trimiterea mesajelor electronice și a celor publicitare posesorilor de adrese electronice fără permisiunea acestora; *notebook* – computer portativ; *roaming* – roaming, telecomunicare prin telefonie mobilă în afara frontierelor țării în baza contractelor companiei ce activează la nivel național cu alți agenți economici din străinătate; *hacker* – hacker, spărgător de coduri electronice; *TabletPC* – computer mobil –planșetă.

Totodată, împrumuturile din limba engleză pot fi asimilate și pot suferi schimbări fonetice și morfologice prin adaptare: de exemplu, englezescul *organizer* a dat în franceză *organiseur* – computer de buzunar; englezescul *scanner* a dat în franceză *scanneur*, iar termenul *processor* a devenit în franceză *processeur*.

Este necesar de accentuat faptul că în limbile engleză și franceză se întâlnesc cuvinte echivalente din punct de vedere etimologic, construite în baza morfemelor grecești și latinești. Aceste cuvinte sunt identice ca formă (cu excepția accentelor) și conținut semantic în terminologia telecomunicațiilor: *domaine, mobile, portable, paquet, site, icône, message électronique, numérique; protocole* ș.a.

Unele cuvinte englezești au devenit sursă de îmbogățire a arsenalului morfematic al limbii franceze. Devin productive elementele englezești e- (< eng. electronic), i- (< eng. internet), Web (< eng. World Wide Web), care deja au căpătat materializare grafică-fonetică /lexico-gramaticală constantă în limba franceză, de exemplu: *e-mail* – poșta electronică; *e-commerce* – comerț electronic, activitate comercială prin Internet; *e-camescope* – cameră digitală cu posibilitatea redactării la computerul personal; *i-mode* – funcția acces Internet de la telefonul mobil; *i-shot* – transmisia datelor din Internet la telefonul mobil; *Webmail* – poștă electronică; *Webcam* – cameră video Internet; *Webphone* – telefon video cu acces la Internet.

Anglicismele își manifestă activ posibilitățile derivaționale în baza limbii franceze. De exemplu, *palmeur* (derivat de la Palm – numele firmei producătoare de calculatoare de buzunar); *cliquer, clic* – de la englezescul to clic; *surfer* – (sur Internet) – a naviga pe Internet, *surfeur* – cel care navighează pe Internet, *surf* – navigare pe Internet (de la englezescul to surf); *emailer* (de exemplu, emaillez-moi votre réponse) – trimite răspuns prin e-mail (de la englezescul e-mail); *chatter* – a vorbi prin chat (de la englezescul chat); derivatele de la englezescul spam (trimiterea mesajelor electronice și a celor publicitare posesorilor de adrese electronice fără permisiunea acestora) – *spammer, spammé, spammeur, spamming* sau sintagma terminologică *logiciel antisipam* – programă antisipam.

Extrem de active sunt abrevierile englezești provenite de la literele inițiale ale termenilor: CD (Compact Disk) – disc compact; FM (*frequency modulation/frequence modulation*) – frecvență radio; PAL (*Phase Alternating Line*), SECAM (*Sequential Colour A Memory*) – sisteme ale televiziunii în culori; VHF (*Very High Frequency*) – frecvență foarte înaltă; IP (*Internet Protocol*) – Internet Protocol; WAP (*Wireless Application Protocol*) – tehnologia accesului Internet prin telefonul mobil; DVD (*Digital Video Disk*) – disc video, disc DVD; WWW (*World Wide Web*) – Internet; SMS (*Short Messaging Service*) – mesaje textuale scurte (telefonie mobilă); MMS (*Multimedia Messaging Service*) – mesaje multimedia (telefonie mobilă), GSM (*Global System for Mobile communication*) – sistem global de telefonie mobilă; GPS (*Global Positioning System*) – sistem global de căutare prin poziționare și abrevierile: *videotex* (*Videocommunication Teleprinter*

*Exchange*) - videotex, videografie dialogată; *teletex* (*Telecommunication Teleprinter Exchange*) - teletex, videografie emițătoare.

Sunt utilizați și termenii-simboluri, care reprezintă construcții terminologice complexe, constituite din sigle și cifre: *MP3*, *MP4* - (format numeric de comprimare a sunetului), *POP3* (protocol de pompare a poștei), *IMAP4* (lucrul cu poșta electronică la server în regimul timpului real), *@* (arobase) - simbolul adresei pentru poșta electronică.

Abrevierile englezești sunt utilizate frecvent în componența construcțiilor terminologice: *adresse IP*, *adresse Web* - adresă Internet; *message SMS* - mesaj SMS; *document Web* - document Web; *serveur Web* - server Web; *recepteur GPS* - receptor GPS; *PC de poche* - computer personal de buzunar; *lecteur de MP3* - dispozitiv de citire a fișierelor MP3; *radio FM* - radio FM; *carte SIM* - cartelă SIM.

În calitate de contra-balanță a fenomenului de împrumut terminologic din engleză în franceza telecomunicațiilor, în Franța se intensifică procesul de creare a propriilor echivalente. Acest proces este rezultatul politicii promovate de guvernul francez în direcția activizării dezvoltării limbii franceze în condițiile pluralismului cultural: eng.fax - fr.*télécopie* - fax; eng : computer - fr.*ordinateur*, calculator; eng.walkman - fr.*baladeur*, magnetofon portativ cu auriculare; eng.hacker - fr. *Pirate*, hacker; eng.DVD - fr. *vidéodisque*, DVD; eng.organizer - fr.*micro-ordinateur*, micro-computer; eng.emoticon, smiley - fr.*frimousse*, mutrișoară zâmbitoare; eng.newsgroup - fr.*forum*, forum, grup de discuții; eng.Web - fr. *Toile*, Web, pânză; eng.chat - fr.*messagerie instantanée* - corespondența prin Internet în regimul timpului real, chat.

Totuși, creativitatea terminologică franceză duce la fenomenul non-popularității unor termeni: de exemplu, franțuzescul *courriel* (abreviere de la *courrier électronique*) - poșta electronică, *mél* (abreviere de la *m/essagerie électronique*, prin analogie cu *tél.*), care indică pe cărțile de vizită adresa electronică, cedează englezescului *e-mail* sau simbolului arobase *@*; englezescul *spam* pentru care francezii au propus *pourriel* (*pou/belle/ + /cou/rriel*) este și el mai des utilizat; același algoritm de funcționare îl au și termenii *World Wide Web* în locul franțuzescului *toile d'araignée mondiale T.A.M.* (pânză mondială); PC (computer personal) în locul franțuzescului *OP* (*Ordinateur Personnel*), abrevierea PC formând la rândul său construcții terminologice noi: *PC de poche* - computer de buzunar; *PC de bureau* - computer de birou.

**Interanglicismele - calchieri.** O altă formă de influență interenglezească asupra terminologiei franceze a telecomunicațiilor este calchierea. Cel mai mare număr de calchieri în terminologia franceză a

telecomunicațiilor se atestă la etapa modernă de dezvoltare a ei. Termenii englezi sunt utilizați ca model de formare a termenilor francezi, legați de Internet și telefonია mobilă. De exemplu, *eng. very high frequency / fr. très haute fréquence* – frecvență foarte înaltă; *eng. buzzer / fr. ronfleur* – zumer, întrerupător automat; *eng. Network/fr.réseau* – rețea; *eng.data/fr.données* – date; *eng.display/fr.affichage* – afișare pe ecran; *eng.window/fr.fenêtre* – fereastră de dialogare; *eng.password/fr.mot de passe* – parolă; *eng.mailbox/fr.boite à lettres* – cutie poștală electronică; *eng.handsfree/fr.mains-libres* – utilizarea telefonului mobil fără a ocupa mâinile – mâini libere; *eng.newsgroup/fr.groupe de discussion* – grup de discuții; *eng.on line/fr.en ligne, on-line*; *eng.viewer/fr.visionneur* – program pentru vizionare; *eng. frequently asked questions, FAQ / fr.foire aux questions* – FAQ, întrebări frecvente.

Astfel, sunt calchiați nu doar termenii, ci și construcțiile terminologice, care în limba franceză își schimbă structura – ordinea rematică (R-T) englezească în structura tema-rematică (T-R) franțuzească: *eng. electronic money (P-T) > fr. monnaie électronique (T-P)*. În mod analogic sunt compuse și alte unități terminologice complexe: *eng. home page > fr. page d'accueil* – pagina acasă; *eng. electronic mail > fr. courrier électronique* – poșta electronică; *eng. information highway > fr. autoroute de l'information* – rută informațională; *eng. hard disk > fr. disque dur* – disc tare; *eng. access provider > fr. fournisseur d'accès* – provaidier.

La nivelul funcționării termenii împrumutați și termenii calchiați pot avea diferențe de valențe. De exemplu, *envoyer l'e-mail* (se utilizează interanglicismul e-mail) – a trimite un mesaj electronic; dar *regarder le courrier électronique* – a consulta poșta electronică (se utilizează termenul francez calchiat din engleză).

Astfel, terminologia franceză a telecomunicațiilor se adevărește a fi, aidoma altor terminologii tehnico-științifice, destul de transparentă pentru pătrunderea anglicismelor și mai ales, pentru calchierea termenilor anglo-americiani simpli și complecși.

**Concluzii.** În conformitate cu postulatele teoretice ale doctrinelor terminologice tradiționale, la formarea terminologiilor trebuie evitate fenomenele lingvistice, care „strică” simetria semnului terminologic și logica ierarhiilor terminologice. În același timp, realitatea conceperii și funcționării corpusului terminologic științific nu coincide, de cele mai deseori, cu recomandările teoretice pretențioase. Starea reală a normei lexicografice terminologice și mai ales observările asupra funcționării termenilor în textele științifice, pun la îndoială postulatele teoretice. Cauzele apariției asimetriei dintre planul conținutului și planul expresiei în semnul terminologic trebuie căutate, pe de o parte, în factorii

extralingvistici de dezvoltare a domeniului referențial respectiv, iar pe de altă parte, în condițiile intralingvistice de structurare diacronică și sincronică a fenomenelor limbii.

Studierea funcționării unităților terminologice în textele științifice demonstrează că, în pofida eforturilor comisiilor și comitetelor, care se străduie să reglementeze actualizarea termenilor francezi în texte-vorbire, utilizarea termenilor și sintagmelor terminologice este subordonată aceluiași legi dinamice-energetice ale limbii naturale, legi care reglementează viața vocabularului literar și a celui comun. Interdicțiile guvernamentale nu pot stăvili pătrunderea în textele științifice contemporane a anglicismelor, fenomen propriu mai ales acelor domenii ale cunoașterii, în care tehnica americană ocupă un loc de frunte. Anume acești factori extralingvistici explică „invazia” împrumuturilor din limba engleză în DR „Telecomunicațiile”. Fiecare terminologie tehnico-științifică are nevoie de normalizare și reglementare. Totuși, trebuie să luăm aminte că abordarea matematică în soluționarea sarcinilor lingvistice – abordare ce constă în construirea sistemelor lexico-gramaticale, logic reglementate și imobilizate în timp, constituie doar un mijloc tehnologic de modelare plauzibil pentru soluționarea unor probleme ingineresti, aplicative.

#### **SURSE BIBLIOGRAFICE:**

- Bessé B., (1999). *De termes techniques nouveaux. Termes officiellement recommandés par le Gouvernement français*. Paris, Louis Musin
- Buyssens E. (1943). *Le langage et le discours; essai de linguistique fonctionnelle dans le cadre de la sémiologie*. Bruxelles: Office de publicité.
- Chingareva-Slavine E. (2003). *Sémiologie, linguistique et modélisation*. P. Hermès Science Publication.
- \*\*\* (1987). *Cuisine et vins de France*. Paris, Larousse.
- Dąbska-Prokop (1995). U. *C'est...qui, c'est...que// Munus Amicitiae. Studia linguistica in honorem Witoldi Mańczak septuagenarii*, Cracoviae: Universitas Jagellonica.
- Eco U. (2003). *O teorie a semioticii*. București, Merdiane, 2003.
- Felber H. (1979). *Theory of Terminology, Terminology Work and Terminology Documentation. Interaction and world-wide development*. // *Fachsprachen I*: ½, p. 20-32.
- Gaudin F. Guespin L., (2000). *Initiation à la lexicologie française: De la néologie aux dictionnaires*, Bruxelles: Editions Duculot.
- Gesché V., Schaetzen C. (1994). *Néologismes de firme: les doublets dans les interfaces graphiques d'Apple et de Microsoft // La banque des mots, XXXVII*. p. 95-104.

Hong Cheol-Hoon. (1997). *Tendances de la néologie par dérivation et par formation au moyen d'éléments gréco-latins // La linguistique*, Vol. 33. Fascicule 2, p. 107-116.

*L'Ordinateur individuel*, Mensuel. 2000 - 2003. Paris.

\*\*\*, (2001). *Language Typology and Language Universals / Sprachtypologie and sprachliche Universalien. An International Handbook*. 2 Volumes. Editors: Martin Haspelmath, Ekkehard König, Wulf Oesterreicher and Wolfgang Raible. Vol. 1: 2001, 854 p. Vol. 2: 2001, 941 p. Berlin - New York: Walter de Gruyter.

Lerat P. (1994). *Dérivation lexicale et dérive terminologique // META*, vol. 39 № 4, p. 581-588.

\*\*\*, (2005). *Lexikologie/Lexicology. An International Handbook on the Nature and Structure of Words and Vocabularies*. Vol. 1 - 2. Berlin - New York: Mouton - de Gruyter.

Lotte D.S. (1993b). *Aufgaben und Methoden zur Regelung von technischer Terminologie // Ausgewählte Texte zur Terminologie*. Hrsg.: Ch. Laurén, H. Picht. Wien, p. 190-205.

Marouzeau J. (1969). *Lexique de la Terminologie Linguistique. Français-Allemand-Anglais-Italien*, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 3e Édition augmentée et mise, 3e tirage.

Martinet A. (2003). *Eléments de linguistique générale*, P.: Armand Colin.

Mounin G. (1999). *Dictionnaire de linguistique*, Paris, PUF.

Nauta D. (1972). *The Meaning of Information*, Mouton, The Hague.

Peirce Ch. S. (1931-1958). *Collected Papers*. I - VIII/ C. Hartshorne, P. Weiss, and A. Burks eds. Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Piotrowski R. (1997). *Linguistic Synergetics // Automatic Documentation and Mathematical Linguistics*. Vol. 30, no. 6, p.29-43.

Piotrowski R., Bektaev K., Piotrowskaja A. (1985). *Mathematische Linguistik*. Bochum: Brockmeyer.

Piotrowski R., Popescu A., Chažinskaja M., Rachubo N. (1985). *Automatische Wortanalyse*. Bochum: Brockmeyer.

Rey A., Delesalle S. (1979). *Problèmes et conflits lexicographiques in „Langue française"*, № 43 ("Dictionnaire, sémantique et culture"), Paris, p. 4-26.

Saussure F. de (2004). *Ecrits de linguistique générale*, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler avec la collaboration d'Antoinette Weil. P.: Gallimard.

\*\*\*, (1993). *The Encyclopedia of Language and Linguistics / Ed. by R.E. Asher and J.M.Y. Simpson*. Oxford - N.Y. - Seoul - Tokyo, Pergamon Press.

Wüster E. (1979). *Terminologie als angewandte Sprachwissenschaft. Gedenkschrift für Univ. Prof. Dr. Eugen Wüster*, München - New York - London - Paris: K.G. Saur.

## LA DYNAMIQUE INTERIEURE DES SPHERES TERMINOLOGIQUES ET LEUR PROJECTION DANS LE TEXTE SPECIALISE

**Résumé.** *L'article porte sur la dynamique de l'évolution et de la constitution des termes technico-scientifiques français en corrélation avec les réalités extralinguistiques. L'auteur combat certains critères de la terminologisation tels que le monosémantisme et le manque de la synonymie, en prouvant à force des exemples que les termes technico-scientifiques sont polysémiques et attestent des synonymes. La dynamique des sphères des terminologies scientifiques est aussi due, selon l'auteur, à la sémiosis secondaire dans laquelle la métaphore joue un rôle déterminant. A part cela, le progrès technico-scientifique qui souvent est assuré par les chercheurs publiant leurs ouvrages en anglais, détermine l'influence de l'anglais sur la terminologie scientifique des autres langues naturelles, voilà pourquoi les anglicismes sont très prolifiques*

**Cuvinte-cheie:** *terminologie tehnico-științifică, semioză secundară, domeniu referențial, unitate lexico-terminologică, sinonimie, metaforizare, asimetrie semantică.*